

JOURNAL OF TÜRK YURDU AND TURKISM MOVEMENT IN THE INTELLECTUAL ENVIRONMENT OF THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA

FAHRİ ATASOY

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
Türk Yurdu 2013-2019 Dönemi Genel Yayın Müdürü
Mail: fahriatasoy@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9201-3586>

ABSTRACT

In its last centuries, the Ottoman Empire struggled mightily to survive and regain its strength. This struggle in every field has different names. Efforts called with expressions such as innovation, modernization, modernization, westernization (garplılıılma) led to the emergence of an intense intellectual environment. Especially after the Constitutional Monarchy II, many magazines and newspapers were published. Movements of thought engaged in fierce debates with each other. Four currents came to the fore. Apart from Westernization, which almost everyone agreed on, there were Ottomanism, Islamism and Turkism, which Akçura formulated and called the Three Styles of Politics. Türk Yurdu magazine is the representative of the Turkism school of thought. Among the thinkers who wrote in Türk Yurdu, Ziya Gökalp is known as the most important name of that period. The birth and development of the idea of Turkism took place on this ground. The way to understand Turkish nationalism and Turkism passes through here. Therefore, Türk Yurdu is a long-lived magazine that has witnessed both the collapse of the Empire, the establishment of the Republic and the turbulent political developments of the Republican period, and has been a long-lived magazine for 110 years. It has been the source of many academic studies according to the subject of the articles that make up its content.

Keywords: Türk Yurdu, Turkism, Turkish nationalism, Ziya Gökalp, Intellectual Journalism

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 24.04.2024

Kabul Tarihi: 23.05.2024

Yayın Tarihi: 15.06.2024

Yayın Sezonu: Ocak-Haziran

Makaleye Atıf Bilgisi

ATASOY Fahri, (2024). "II. Meşrutiyet Düşünce Ortamında Türk Yurdu Dergisi ve Türkçülük Akımı". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 20 Sayı: 66. (266-280)

muhafazakârdüşünce • yıl: 20 - sayı: 66 • Ocak-Haziran 2024

II. MEŞRUTİYET DÜŞÜNCE ORTAMINDA TÜRK YURDU DERGİSİ VE TÜRKÇÜLÜK AKIMI

FAHRİ ATASOY

Öz

Osmanlı Devleti son asırlarında ayakta kalmak ve yeniden güçlenmek için büyük bir mücadele vermiştir. Her alanda verilen bu mücadelenin farklı isimlendirmeleri vardır. Yenileşme, çağdaşlaşma (muasırlaşma), modernleşme, batılılaşma (garplılaşma) gibi ifadelerle adlandırılan çabalar yoğun bir düşünce ortamının doğmasına yol açmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası çok sayıda dergi ve gazete yayımlanmıştır. Düşünce akımları birbiriyile kıyasıya tartışmalara girişmiştir. Dört akım ön plana çıkmıştır. Hemen herkesin mutabık kaldığı Garplılaşmak dışında Akçura'nın formüle ettiği ve Üç Tarzı Siyaset olarak adlandırdığı Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşünce akımları söz konusudur. Türk Yurdu dergisi Türkçülük düşünce akımının temsilcisi konumundadır. Türk Yurdu'nda yazan düşünürler arasında Ziya Gökalp o dönemin en önemli ismi olarak bilinir. Türkçülük düşüncesinin doğuşu ve gelişmesi bu zeminde gerçekleşmiştir. Türk milliyetçiliği ve Türkçülüğü anlayabilmenin yolu buradan geçer. Dolayısıyla Türk Yurdu hem İmparatorluğun yıkılmasına hem Cumhuriyetin kurulmasına hem de Cumhuriyet döneminin çalkantılı siyasal gelişmelerine şahitlik etmiş, 110 yılı devirmiş uzun ömürlü bir dergidir. İçeriğini oluşturan yazıların konusuna göre pek çok akademik çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Yurdu, Türkçülük, Türk milliyetçiliği, Ziya Gökalp, Fikir Dergiciliği

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin en uzun yüzyılı olarak nitelendirilen son dönemi ciddi arayışlar barındırır. Büyük bir dünya devleti olmayı başaran ve yüzyıllarca sürekli kazanmaya alışmış olan Osmanlı, son iki asırdır savaşları kaybetmeye başlamıştır. Savaş kaybetmek aynı zamanda toprak ve para kaybetmek demektir. Bir an önce tedbir alınmazsa devletin varlığı tehlikeye girmektedir. Bu tehlikeyi hem yöneticiler hem de aydınlar açık bir şekilde görmektedirler. Böyle bir durumda başlayan yapısal yenileşme hareketleri ve yeni teknik araçlar edinme çabası yanında yoğun bir fikir tartışması da görülür. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan süreçte bu fikir tartışmaları yayın hayatına giren dergiler üzerinden sürdürülmüştür.

Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Kanuni Esasi'nin kabulü, Meşrutiyetin ilanı gibi 18. Yüzyıldaki yapısal değişimler devletin modernleştirilmesi amacını taşımaktadır. Avrupa'da Katolik Kilisesi egemenliğindeki Krallıkların yıkılarak halk/millet egemenliğinde devletlerin yeniden yapılanmaları çok büyük bir etki yaratmıştır. Burada siyasal meşruiyet zemini değişmiştir. Osmanlı Devleti de buna duyarsız kalamamış ve kendi devlet yapısını buna göre tanzim etme çabasına girişmiştir. Bu çabada ekonomik problemlerden dolayı yabancı güçlerin etkisi olsa da kendi arayışları son derece kıymetlidir. Bu bağlamda ilk hamle millet olma bilinci ve vatandaşlık hakkı zemininde yeni bir tanımlama yapmaya çalışmaktır. Osmanlılık akımı böyle ortaya çıkmıştır. Osmanlılık düşüncesi devletin egemenliğindeki farklı hakların yüzyıllar içinde kaynaştığı ve birlikte bir Osmanlı kimliği oluşturduğu varsayımına dayanır. Yani Osmanlı tebaası olan bütün farklı etnik ve dini aidiyeti olan unsurlar bir millet olarak tanımlanmak ve yeni devlet nizamını buna göre düzenlemek düşüncesi ileri sürülmüştür. (Detaylı bilgi için bakınız: Atasoy, 2019: 7)

Osmanlılık sosyal gerçeklik olarak Batıda tanımlanan millet olgusuna tam karşılık gelmediği çabuk anlaşılmıştır. Osmanlı tebaası olan başta Yunanlılar, Sırp, Bulgarlar, devletten ayrılma yolunda ayaklanmaya başlamış ve başarılı da olmuşlardır. O zaman sosyal olarak birbirine yakın insanları bir arada tutabilecek yeni bir tanımlama gereklidir. Bu tanımlamanın savunucuları İslamcılık adı altında toplanmışlar ve kendi dergilerinde fikirlerini savunmaya başlamışlardır. Yusuf Akçura Üç Tarzı Siyaset başlıklı makalesinde bu iki düşüncenin de gerçekliğe uygun düşmediğini ve Osmanlı tebaasını bir arada tutmaya yetmediğini belirtir. (Akçura 1976) Sosyal gerçekliğe uygun millet tanımlaması ancak gerçek anlamda millet özelliği taşıyan insanlar için yapılabilir. Osmanlı'da devlete kimliğini veren esas unsur Türkler olduğuna göre yeni tanımlama Türklük üzerinden yapılması gerekir. Türkçülük bu bağlamda ortaya çıkar. Türkçü kalemlerin toplandıkları merkez ise Türk Yurdu dergisi olur.

Üç Düşünce Akımı Arasındaki Tartışma ve Türkçülük

Osmanlı devletinde meydana gelen gerileme problemi aydınlar arasında ilerlemenin yollarını arama çabasını artırmıştır. Bu çabaların başında devlette ve toplumda Batıya benzer şekilde bir yenileşme yaratma girişimi gelir. Kısaca batılılaşma hareketi olarak adlandırılan bu girişim Batıdaki modern gelişmeleri yakalama amacını güden bir fikir hareketi haline gelmiştir. Batılılaşma hareketinde ilk göze çarpan aydınlar arasında, özellikle edebiyat sahasında Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal sayılabilir. Bu aydınlar son derece vatansever bir batıcılık düşüncesine sahiptirler. Dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek, benzeri gelişmeleri Osmanlı ülkesinde yaratmayı hedeflerler. Modern batı toplumlarında ön plana çıkan milliyetçiliğin etkisini burada görmek mümkündür. Çünkü edebi anlamdaki Türkçülük hareketi bu yazarlar arasında başlamıştır. Şinasi Tasfiri Efkâr ismiyle çıkardığı gazetesinde Türkçeyi kullanmak suretiyle ilk edebî Türkçüler arasında yer aldı. Namık Kemal ise İbret gazetesinde yayınladığı “Aile, Görenek, Medeniyet ilah...” adlı makalelerinde batı aile tipinin üstünlüğünü ve hürriyet düşüncesini savunarak batılılaşma akımındaki yerini aldı. (Ülken 1937: 758) Ziya Paşa, Şinasi’den sonra açıkça Türkçülükle ilgili edebî görüşlerini kesin bir şekilde dile getirdi. Fakat ilmî tetkikleriyle Türkçülük fikrini daha ciddi bir çığır haline getiren Ahmet Vefik Paşa oldu. (Ülken 1976: 166)

Belli bir süre Osmanlı aydınları Türkçülüğe mesafeli durmuşlardır. İmparatorluğun dağılmasını önleyecek tedbirler manzumesinden Osmanlıcılığı ve İslamcılığı kullanmak istemişlerdir. Osmanlıcılığı bir kurtuluş düşüncesi olarak savunan aydınlar, farklı din ve milliyetten gelen halkların Osmanlı’dan ayrılma çabaları karşısında zor durumda kalmışlardır. Osmanlıcılığın devletin dağılmasını engelleyici bir zank olmadığı kısa zamanda anlaşılmıştır. İslamcılık ise bir siyasi ideoloji olarak İslam ümmetinin Osmanlı Devleti içinde bütünlük sağlamasına yetmemiş, Arap şeyhlerinin emperyalist İngiliz oyunlarına gelmelerini önleyememiştir. Bu süreçte Osmanlı Hilafet ordusunun çok sayıda askeri çöllerde şehit olmuş ve ayrılıkçı hareketler Müslüman kardeşliği ile de önlenememiştir. Geriye Türkler arasında milli bilincin uyandırılması ve kurtuluşun Türk milliyetçiliği ile sağlanabileceği düşüncesini savunmak kalmıştır.

Kurtuluşun her şeyden önce milli şuuru kazanmada bulunduğunu anlayan aydınlar, Türkçülük hareketinin önderleri olmuşlardır. Tanzimat döneminde edebiyat alanında görülen ilk Türkçülük hareketinde yer alan Şinasi, Ziya Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa’dan başka, tarih araştırmalarıyla Mustafa Celalettin Paşa bu harekete önderlik etmiştir. Ali Suavi de eserlerinde sürekli Türkçü-

lûge temas eden aydınlar arasında yer almaktadır. (Ülken, 1976: 168) Bu ilk dönemde Türkçülüğün ilk kıvılcıkları ve filizlenmesi gerçekleşmiştir. Bu kaynaktan ilerleyen Türkçülük fikir akımı, birçok aydının ve devlet adamının düşünce yapısının ve bakış açısının oluşmasında önemli bir etken olacaktır.

Şinasi ve Ziya Paşa'nın ilk hareketleri milliyetçilik şuurunun Türkler arasında canlanması için yeterli değildi. Edebî Türkçülük akımının asıl temsilcileri ise Türk Yurdu yazarları arasında, nazımda Mehmet Emin Yurdakul, nesirde Ahmet Hikmet Müftüoğlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Emin, şiirlerinde Türkçenin sade halini denedi ve orada bir çığır açtı. Ahmet Hikmet ise çok ağdalı Osmanlı nesrine bağlı iken birdenbire ondan kurtuldu ve temiz Türkçenin güzel mensur örneklerini verdi. Edebiyattaki bu tutum diğer yazarlara ve aydınlara da örnek oluşturdu. Şemsettin Sami ilmi olarak yaptığı çalışmalarla Türkçülüğe ve Türk diline hizmetlerde bulundu. Mesela bu dönemde "Kutadgu Bilig"nin ve "Orhun Abideleri"nin Osmanlı Türkçesine tercüme edilmesi, Kamusu Türkî ve Kamusül-alem'in yazılması Türkçülüğün gelişmesinde çok önemli adımlar oldu. Ayrıca Osmanlı ülkesi dışından İsmail Gaspıralı gibi Türk fikir adamlarının yaptığı çalışmalar ilk Türkçülük tohumları arasında önemli katkılar sağladı. (Ülken 1946: 3) Türkçülüğün İlk temsilcilerinden birisi olarak Hüseyinzade Ali, "Hayat" ve "Füyenat" adıyla yayınladığı dergilerde Türkleşmek, İslamlaşmak, Avrupalılaşmak üzerine düşüncelerini açıkladı. "Turan" idealini Türkçülüğe temel olarak alan Hüseyinzade Ali'nin etkisiyle Ziya Gökalp de bu akımın içine katıldı. Gökalp Türkçülük akımı içerisinde en aktif rolü alanlardan birisi oldu. Fikirlerini Türk Yurdu dergisinde "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" şeklinde formüle ederek "Turan" ideali uğruna çalıştı. (Ülken, 1976: 180) Bu süreçte Türkçülüğün fikir meydanı ise Türk Yurdu dergisi idi.

Türk Yurdu'nda Türkçülüğün Temellendirilmesi

Yusuf Akçura'nın yayın müdürlüğünde çıkmaya başlayan Türk Yurdu dergisinin 17 Teşrinisani 1327 (30 Kasım 1911) tarihli ilk nüshasında Mehmet Emin bir şiirle, Ahmet Hikmet bir hikayeye yer alıyorlar. Devam eden sayılarında muhtelif fikir adamlarının Türkçülüğün temellendirilmesi sayılabilecek çok sayıda makalesine rastlamak mümkün. Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleriyle, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun hikâyeleriyle, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in fikir yazılarıyla yapmaya çalıştığı bu temellendirme, Türkçülüğün bir fikir hareketi olarak gelişmesine çok büyük bir katkı sağlayacaktır. Bunun izlerine Türk Yurdu yazarlarında ve düşünürlerinde rastlamak mümkündür.

Türk Yurdu ve Türk Ocakları dendiği zaman ilk akla gelen düşünürlerinden birisi şüphesiz Ziya Gökalp'tır. Gökalp Türkçülüğün Esasları kitabında, verdiği Türkçülük mücadelesinde Türk Yurdu ve Türk Ocakları'nın kuruluşunu Türkçülük hareketinin gelişmesi içinde ortaya çıktığına işaret ediyor. Bu dönemde Selanik'te yayınlanmakta olan Genç Kalemler dilde Türkçecilik çalışmalarına başlamıştı. Edebiyatta Türkçülük hareketi içinde Ömer Seyfettin'in Genç Kalemlerde yazdıkları dikkat çekiciydi. Gökalp, Türkçülüğü sadece edebiyat alanında yeterli görmese de Turan şiirini burada yayınlaması ciddi bir yankı uyandırdı. Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarının memleketin geleceği için tehlike oluşturduğunu fark eden genç dimağlar sanki bir kıvılcım arıyorlardı. Turan manzumesinden sonra Ahmet Hikmet Bey, Altınordu makalesini yayınladı. İstanbul'da Türk Yurdu mecmuası ile Türk Ocağı cemiyeti teşekkül etti. Halide Hanım Yeni Turan romanıyla Türkçülüğe büyük bir kıymet verdi. Hamdullah Suphi Bey Türkçülüğün faal bir reisi oldu. Türkçülük ülküsüne gönül verenler gerek Türk Yurdu'nda gerek Türk Ocağı'nda birleşerek beraber çalıştılar. (Gökalp 1986: 10)

Osmanlı aydınlarından Türklerin varlığını korumak ve geliştirmek isteyenler, milliyetçi bir tavır geliştirerek Türkçülük hareketini başlatmışlardı. Bu fikir hareketinin zemini de Türk Yurdu dergisi olmuştur. Türk Yurdu dergisi 1911 yılında (24 Teşrîn-i sâni 1327) Türk Yurdu Cemiyeti'nin bir yayın organı olarak faaliyetine başlar. Daha sonra Türk Ocaklarının kuruluşunda da yer alan Türk Yurdu Cemiyeti'nin önde gelen isimleri Mehmet Emin YURDAKUL, Ahmet Hikmet MÜFTÜOĞLU, Ahmet AĞAOĞLU, Hüseyinzade Ali TURAN, Yusuf AKÇURA ve Âkil Muhtar ÖZDEN gibi isimler görülür. (Özden 1994: 34) Dergi ilk sayısında Türklüğe hizmet etmek, Türklüğe faide dokundurmak" emeline olduğunu belirtir. Bu ilke zaten milliyetçiliğin bir ön şartıdır. Bir milletin mensupları milliyetçi dünya görüşünde olduklarında milletine hizmet etmeyi öncelikli görev olarak benimseyeceklerdir. İlk beş sayı gördüğü yoğun ilgi üzerine mütaaddit defalar basılır.

Türk Yurdu Türkiye'de en uzun ömürlü dergilerin başında gelir. İlk yayınlandığı 30 Kasım 1911 tarihinden itibaren aralıklı olarak günümüze kadar gelmiştir. İlk dönem Şubat 1929'a kadar 205 sayı, 22 cilt olarak eski yazıyla yayımlanmıştır. Eski yazılı sayılar yaklaşık 8.000 sayfayı bulmaktadır. Tarihî şartlar bazen yayını kesintiye uğrattı. 1911-1918 arasında 161 sayı yayımlandı, 1924'te başlayan ikinci dönem yayın 1931'e kadar sürdü. Ağustos 1928'den sonra dergi yeni ve eski harflerle karışık çıktı. Bu hâl, Şubat 1929'a kadar devam etti. Bu tarihten sonra tamamen yeni yazıya geçildi. (Tekin 1998: XI) Osmanlıca harflerle yayımlanan sayıları bir proje kapsamında yeni harflere

aktarıldı. 1931 yılına kadar olan bütün sayıları Dr. Arslan Tekin yönetiminde TÛTİBAY yayınları tarafından 17 cilt halinde ansiklopedi formatında yayımlanmıştır. Tekin'in "Biz, seriyi tamamlamak için 1931'e kadar yayımlanan 233 sayı, 26 cildin tamamını vereceğiz." ifadesinden anlaşılacağı gibi kurulduğu 1911 yılından Türk Ocağı'nın kapandığı 1931 yılına kadar geçen süreçte yayımlanmış Türk Yurdu nüshalarına ulaşılması mümkün olmuştur.

Dergi ilk çıkış sayısında amacını "Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak istiyoruz. Maksadımız işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecatı göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun" diyerek açıklar (Türk Yurdu, Sayı: 1, 1911) (Balkılıç 2010: 128). İlk sayısında Mehmet Emin Yurdakul'un Demirci isimli şiiri, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Üzümcü isimli hikayesi, Can Bey'in Büyük Milli Emeller, Ahmet Ağaoğlu'nun Türk Alemleri isimli makalesi, Yusuf Akçura'nın Türk Derneği'nde vermiş olduğu bir konferans yer alır. İkinci sayıdan itibaren sayfa sayısı artırılarak daha çok yazının neşredilmesine özen gösterilir. Böylece uzun soluklu bir düşünce dergisi olarak bir kültür hazinesi olmayı başarır. Muhtevası günlük siyasi çekişmelerden uzak felsefe, bilim ve sanat ağırlıklı olarak oluşturulur. Adeta sivil bir araştırma akademisi ve öğrenci yetiştiren bir okul işlevini yerine getirir. Türk Yurdu dergisinde yayımlanan muhtelif yazılar zaman içinde çok zengin bir külliyat oluşturacaktır. Böylece Türklükle ilgili masal, destan, şiir, hikaye, tarih, kültür, dil, edebiyat, eğitim, sosyoloji, felsefe, siyaset, ekonomi, coğrafya, mimari, sağlık, basın gibi pek çok alanda yazılardan oluşan bir temel kaynak inşa edilmiştir.

Türk yurdunun yayın esasları Yusuf Akçura'nın teklifi ile şöyle kararlaştırıldı: Dergi, Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlaşılacağı tarzda sade ve anlaşılır bir dilde yayınlanacaktır. Türkler arasında ortak bir fikir geliştirmeye çalışacaktır. Türklerin birbirleri ile tanışmalarına ekonomi ve ahlak bakımından yükselmelerine bilim alanında zenginleşmelerine katkı sağlayacak konulara yer verilecektir, siyaset bunlardan sonra gelecektir. Türk dünyasının her tarafından kişiler ve haberler paylaşılacaktır. Örneğin Türk dünyasının bir bölgesinde ortaya çıkan fikir hareketi veya edebiyat akımı dergide yer alacaktır. Dergi Osmanlı Devleti içindeki hiçbir siyasi gruba tarafdarlık etmeyecektir ancak Türklüğün faydasına olan konularda taraf olacaktır. Osmanlı Türkleri arasında Türk milli ruhunun gelişmesi ve güçlendirilmesi, tembellik ve karamsarlıktan kurtulması için çalışacak, abartılmış Batı korkusundan kurtulmaya yönelik yazılar yayınlayacaktır. (Özden 1998: XIII)

Türk Yurdu, Türkler için dünya şartlarının zorlaştığı bir dönemde yayın hayatına başlamıştır. Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda dağılmamak için elinden gelen bütün gayreti gösterir. Osmanlı sınırları dışındaki Türklerin de durumu iyi değildir. Özellikle Çarlık Rusya'nın emperyalist politikaları Türk yurtlarının bir bir işgal edilmesini sağlamıştır. Balkanlarda başlayan isyan hareketleri ile Osmanlı bölgedeki egemenliğini kaybetmeye başlamıştır. 1912 Balkan bozgunu ile 4-5 asırdır hakim olduğu toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Türkler için kara bir tablo ortadadır. Pek çok bölgeden Anadolu'ya göçler yaşanmıştır. Anadolu sınımlanacak bir liman gibidir. Kafkasya'dan, Kırım'dan, Balkanlar'dan, Ortadoğu'dan başı sıkışan Müslümanların yönü İstanbul ve Anadolu'dur. Türk Yurdu bu dönem şartlarında Türklüğü kendisine dert edinmiş aydınların toplanma merkezidir. Türkçü aydınlar sağlam bir millet üzerine inşa edilecek güçlü bir devletin ancak milli bir varlığa dayanabileceğinin farkındalardır. Onun için başta Ziya Gökalp olmak üzere Türklerin tarihi ve kültürel köklerini tespit etmenin ve ortaya konmanın önemini vurgular. Çalışmalar bunu güçlendirmeye yönelik araştırmalar şeklinde yoğunlaşır. Bu bağlamda "Türk Yurdu dergisi 1911'den, 1918'e kadar Asya bozkırlarındaki Türklerden, Balkanlara kadar Türk topluluklarının tarihi ve kültürel bağlarını ortaya koymaya, dayanışmalarını sağlamaya, ortak sorunlara karşı tutum geliştirmeye, başarılarını duyurmaya, örnek girişimleri desteklemeye ve bir Türk burjuvazisi yaratmaya yönelik bir yayın çizgisi belirler." (Gümüšoğlu 2018: 20)

Türk Yurdu'nun kuruluş döneminde, Tataristan ve Azerbaycan kökenli Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali, Mehmed Emin Resulzâde, Abdulmecid İbrahimof, Ayaz İshaki, Halim Sabit gibi dönemin ceditçilik hareketinin önde gelen aydınları toplanmıştır. Zikredilen şahıslar Tatar Azerî rönesansının; özgün adıyla Ceditçi Hareket'in mirasını taşımaktadırlar. Bu mirasın milliyetçilikle olan ilişkisi milliyetçiliği toplum-kavim ve kültürden hareketle tanımlamış olmasıdır. Türk Yurdu dergisi etrafında yer alan başka bir gurup, içlerinde Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin ve Ali Canib'in bulunduğu Genç Kalemler çevresidir. Bunlar Selânik'in Balkan Savaşında (1912) Yunan ordularının eline geçmesi üzerine İstanbul'a gelmişlerdi. Gökalp'in meşhur "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" başlıklı makaleleri Türk Yurdu'nda yayımlanmıştır. Türk Yurdu yazı heyeti içerisinde bir gurup oluşturan diğer bir kesim mesailerini Türkoloji ve edebiyata hasreden Veled Çelebi, Necib Asım ve Mehmed Emin gibi Türkçülerdir. (Özden 1998: XIV)

Türk Yurdu dergisi Türk Ocakları Derneği'nin yayın organı olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkmaya devam ederken 1931 yılında Türk Ocakları ile birlikte kapanır. Derginin bundan sonraki yayın serüveni yine Türk

Ocağı Derneği'ne bağlı devam edecektir. Arada Türk Ocağı kapalı olmasına rağmen 1942-1943 yıllarında Dr. Hasan Ferit Cansever'in kendi şahsi imkanlarıyla ve çabasıyla kısa bir süre çıkmıştır. Türk Ocakları'nın 1949 yılında tekrar açılması sonrası Türk Yurdu yeni bir yayın dönemine girmiştir. Bu süreçte dergi hemen yayınlanamamış, ancak 1954 yılında Abdülhak Şinasi Hisar ile Hamdullah Suphi Tanrıöver yönetiminde tekrar yayın hayatına girmiştir. (Kodal 2024: 1) Türk siyasi hayatının çalkantıları Türk Ocakları'nın faaliyetlerini doğrudan etkilediği için derginin yayın hayatı da kesintilere uğramıştır. 1960 darbesi, 1980 darbesi derginin yayınlanmasına doğrudan engel oluşturmuştur. Bu süreçte derginin düzenli bir şekilde çıkması mümkün olmamıştır. 1980 Darbesi sonrası 1983 yılında seçimlerin yapılmasıyla birlikte, siyasi dengeler yerine oturmaya başladıkça sivil toplum hareketleri ve düşünce akımları kendilerine rahat imkan bulmaya başlamıştır. Buna göre 1984 yılında Türk Ocakları, 1987 yılında Türk Yurdu dergisi tekrar faaliyete başlayabilmiştir. Derginin yeni yayın dönemi böylece 1987 yılına endeksli olarak günümüze kadar aralıksız ve düzenli olarak devam etmektedir.

Bir Düşünce Okulu Olarak Türk Yurdu

Türk Yurdu ve Türk Ocakları Türkçülük hareketinin merkeziydi. Türk milliyetçiliğini bir dünya görüşü olarak işlemeye başlayan aydınlar burada toplandılar ve fikirlerini sunmaya başladılar. Son derece özgür bir tartışma ortamı oluşturuldu. Türklüğün kurtuluşu için uygun olabilecek bütün fikirler buralarda tartışıldı. Kimi Türkçü aydınlar liberal eğilimli idi, kimileri toplumcu fedakârlığı ve hatta sosyalist devletçiliği cazip görüyordu. Yine bu dönemde bazı aydınlar Türklüğün gerçek kaynağına İslam öncesi dönemde ulaşabileceğimizi, bazıları Osmanlı öncesine bakmamız gerektiğini ileri sürmüşlerdi. Gökalp Türk milletini görmek için halkın yaşayışına bakılmasının yeterli olacağı fikrindeydi. Bütün bu çabalar ilmi ve felsefi nitelik arz eder. Türkçülük dünya görüşünün temelleri böyle inşa edilir. Bu temellerin inşası yeni fikir adamlarının katkılarıyla Cumhuriyet döneminde geliştirilerek devam eder. Yeni örgütlenmeler ve yeni yayın organları da bu devrede Türk milliyetçiliği fikir hareketine hizmet etme gayretine girerler. Türk Yurdu yayın hayatını aralıklı da olsa sürdürür ve Türk milliyetçiliğinin hür fikir kalesi olmaya devam eder. Bugün de Türk milliyetçiliği fikir hareketinin en köklü ve en saygın kuruluşlarından birisi olarak yerini korumaktadır. Gücünü Türk milletinden, Türkçü aydınlardan ve Türk milliyetçiliğini bir dünya görüşü olarak benimsemiş gönüllülerden almaktadır.

Türk milliyetçiliğinin bir dünya görüşü olarak şekillenmesinde milliyetçi düşünürlerin büyük önemi vardır. Düşünce sistemlerini büyük fikir adamları inşa eder. Dünya tarihinde büyük felsefe sistemlerini geliştiren filozofların sayısı çok sınırlıdır. Benzeri şekilde bir fikir hareketinin şekillenmesine katkı sağlayan düşünür sayısı da çok değildir. O sistem içinde yazı yazan, fikir üreten çok sayıda yazar olabilir ama hepsi mütefekkir değildir. Yüz yıllık Türk milliyetçiliği fikir hareketinde son derece başarılı ve önemli düşünürler yer almıştır. Ziya Gökalp ilk önemli örnektir ve Türkcülüğün bir fikir sistemi olarak işlenmesinde ve geliştirilmesinde büyük emeği vardır. Gökalp aynı zamanda Türkiye’de sosyolojinin kuruluşunda öncü ve genç Cumhuriyetin fikir hocasıdır. Gökalp sonrasında Türkiye’nin problemleri farklılaşmış ve problemlere milliyetçi bakış açısıyla yorumlar ve açıklamalar getirmeye katkı sağlayan önemli örnekler vardır. Bu süreçte öne çıkan isimlerden Mümtaz Turhan’ı, Erol Güngör’ü ve Nevzat Kösoğlu’nu mütefekkir olarak sayabiliriz. Bu büyük şahsiyetlerin yanında çok sayıda isim de Türk milliyetçiliği dünya görüşünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. (Sefercioğlu 2005)

Dünya görüşü kavramını felsefe sistemleriyle ve siyasi ideolojilerle karıştırmadan kullanmak son derece önemlidir. Bir topluma aidiyet bilinci içinde kendini yetiştirmeye, donanımlarını artırmaya çalışan gençlerin özellikle düşünce dünyalarını geliştirirken buna dikkat etmeleri gerekir. Dünya görüşü sistematik ve tutarlı bir düşünce örgüsüdür. Olayları doğru algılamada ve değerlendirmede insanlara bir bakış açısı verir. Bu bakış açısını kişiye, onun seçtiği ve benimsediği temel bilgiler ve değerler sunar. Bu bakış açısından yola çıkan kişinin edineceği yeni bilgiler onun düşünce dünyasının daha da gelişmesini, derinleşip güçlenmesini sağlar. Türk Yurdu tam da bu noktaya hizmet eden bir dergidir.

Türk Yurdu dergisinin her dönemi kıymetli yazılardan oluşmuştur. İlk dönem artık tarihi ve sosyolojik kaynak niteliği kazanmıştır. Türk düşüncesinin, kültürünün, biliminin, sanatının, siyasetinin önemli belgelerini barındırmaktadır. Bu kaynaklardan faydalanarak pek çok eser üretilebilmektedir. Bu anlamda akademik kaynak niteliğindedir. Bu bağlamda hazırlanan tezler ve derleme kitaplar dikkat çekmektedir. Örneğin Prof. Dr. Serdar Sağlam editörlüğünde *Ziya Gökalp TY Yazıları* 2015 yılında, Prof. Dr. Erdal Aksoy editörlüğünde *Alevilik Bektaşilik TY Yazıları* 2018 yılında Türk Yurdu Yayınları içinde yayımlanmıştır. Doç. Dr. Zeki Gürel editörlüğünde TY Ömer Seyfettin yazıları *Cancağzım Ömer Seyfettin* adıyla Net Kitaplık Yayınları arasından çıkmıştır. Son akademik çalışmalardan birisi olarak Dr. Seda Artuç Bektaş’ın doktora tezi olarak hazırladığı eser, *Türk Yurdu’nda Şiire Yolculuk* adıyla Net Kitaplık Yayınları arasından yayımlanmıştır. Bu listeyi çoğaltmak mümkündür.

Türk Yurdu ve Türkçülük Düşüncesinin Bir Temsilci Ziya Gökalp

Türk Yurdu ve Türk Ocakları dendiği zaman ilk akla gelen düşünürlerinden birisi şüphesiz Ziya Gökalp'tır. Gökalp Türkçülük düşüncesiyle de özdeşleşmiştir. Türkçülüğün sosyolojideki karşılığı milliyetçiliktir. Sosyoloji her milletin kendi kültürel özelliklerinden ve tarihi tecrübelerinden ortaya çıkan milli hareketlerini bilimsel bir tespitle 'milliyetçilik' olarak adlandırır. Bir anlamda genellemede bulunur. Fakat bu genellemeyi yaparken, bir düşünce hareketi olarak milliyetçiliğin nasıl temellendirildiğini de göstermek ister. Bunu yapacak olanlar ise zaten o millet adına hareket eden düşünürler olacaktır. Bu çerçevede Türk milleti ve Türk milliyetçiliği bakımından Ziya Gökalp'ın milliyetçilik düşüncesi ve Türk Yurdu sembolik olarak son derece önemlidir.

Ziya Gökalp Türkçülüğün Esasları kitabında, verdiği Türkçülük mücadelesinde Türk Yurdu ve Türk Ocakları'nın kuruluşunu Türkçülük hareketinin gelişmesi içinde ortaya çıktığına işaret ediyor. Bu dönemde Selanik'te yayınlanmakta olan Genç Kalemler dilde Türkçecilik çalışmalarına başlamıştı. Edebiyatta Türkçülük hareketi içinde Ömer Seyfettin'in Genç Kalemlerde yazdıkları dikkat çekiciydi. Gökalp, Türkçülüğü sadece edebiyat alanında yeterli görmese de Turan şiirini burada yayınlaması ciddi bir yankı uyandırdı. Osmanlılık ve İslamcılık akımlarının memleketin geleceği için tehlike oluşturduğunu fark eden genç dimağlar sanki bir kıvılcım arıyorlardı. Turan manzumesinden sonra Ahmet Hikmet Bey Altınordu makalesini yayınladı. İstanbul'da Türk Yurdu mecmuası ile Türk Ocağı cemiyeti teşekkül etti. Halide Hanım Yeni Turan romanıyla Türkçülüğe büyük bir kıymet verdi. Hamdullah Suphi Bey Türkçülüğün faal bir reisi oldu. Türkçülük ülküsüne gönül verenler gerek Türk Yurdu'nda gerek Türk Ocağı'nda birleşerek beraber çalıştılar. (Gökalp 1986: 10)

Gökalp kendisi için Türk Ocağı'nın ve yaptığı ilmi çalışmaların önemini Malta'da sürgün yıllarındayken ailesine yazdığı mektuplarda açık bir şekilde belirtir. "Edebi ve ilmi mecmualarda yazı yazamamak, Darülfünun'da, Türk Ocağı'nda konferanslar verememek, düşünmekten başka bir işi olmayan bir adam için büyük mahrumluk değil mi?" (Göçkün 1992: 1) Gökalp Türk milletinin içine düştüğü kötü durumdan çıkması için kaderini belirleyecek düşüncelerin peşindedir. Milletinin karanlık günlerden kurtulması için beyni ve kalbi seferber durumdadır. Sürgün olmasına rağmen sadece ailesinin değil, aynı zamanda fikri çalışmalarını sürdürdüğü muhitlerin özlemini çekmektedir. Kendi mukadderatını milletinin mukadderatı ile eşdeğer görür. Yine sürgün günlerinde gönderdiği mektupta: "Milletimiz mesud olursa, biz

de beraber bahtiyar oluruz. Milletini sevenlerin mukadderatı, milletin mukadderatı ile beraberdir. Daima vatanın, milletin kurtulmasına dua ediniz. İnşallah milletimiz istiklal ve temamiyyetine kavuşurken, biz de birbirimize kavuşuruz.” (Göçkün 1992: 101) Her yönüyle kendisini milletine adanmış Gökalp, fikri ve edebi çalışmalarını da bu amaca hasretmiştir.

Gökalp döneminde memleketin önemli problemleri konusunda çok sayıda yazı yazmış ve bunları muhtelif dergilerde yayınlamıştır. İstanbul’a geldiğinde ilk yazılarını Türk Yurdu dergisinde görürüz. Bir müddet sonra diğer dergi ve gazetelerde yazıları yayınlanmaya başlanmıştır. (Ülken 2007: XI) Özellikle Türk milliyetçiliği tarihinde önemli bir yere sahip olan Gökalp ve Türk Yurdu ilişkisi son derece önemlidir. Gökalp’ın eserleri doğumunun 100. Yılı dolayısıyla 1976 yılında tasnif edilerek kitaplar halinde toplu olarak yayınlanmıştır. Türk Yurdu dergisinde yayınladığı makaleleri Gökalp 1918 yılında ‘Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak’ ismiyle yayınlamış olduğundan bu eser, aynı isimle İbrahim Kutluk tarafından yayına hazırlanmıştır. Fakat Gökalp’ın millet ve milliyetçilikle ilgili görüşleri sadece bu yazılarda saklı değildir. Dolayısıyla Gökalp’ın görüşlerini ortaya çıkarmak için yayınlarını bir bütün olarak değerlendirmek gerekir.

Gökalp’e göre Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir. O halde, Türkçülüğün özünü anlamak için, millet adı verilen topluluğun tanımını bilmek gerekir. Gökalp Türkçülüğün Esasları isimli kitabında milletin ne olduğunu anlamak için öncelikle ne olmadığını gösterir. Buna göre milleti ırka göre, kavmiyete göre, coğrafyaya göre, imparatorluk tebaasına göre, din ümmetine göre ve bireysel mensubiyet tercihine göre tanımlamak doğru değildir. (Gökalp 1986: 12-16) O halde millet nedir? Irka, kavme, coğrafyaya politikaya ve iradeye ait güçlere üstün gelecek ve onları egemenliğine alabilecek başka ne gibi bir bağımız var? Bu bağı tespit ettiğimiz zaman milleti doğru biçimde tanımlayabiliriz. Gökalp burada sosyolojiye başvuruyor. Sosyolojinin bu aranan bağı terbiyede, kültürde ve duygularda tespit ettiğini iddia eder. Ona göre “insan en samimi, en içten duygularını ilk terbiye zamanlarında alır. Ta beşikte iken, işittiği ninnilerle ana dilinin etkisi altında kalır... Millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından ortak olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan, bir topluluktur. Türk köylüsü onu ‘dili dilime uyan, dini dinime uyan’ diyerek tarif eder.” (Gökalp 1986: 18)

Türk bir milletin adıdır. Millet, kendisine özel bir kültüre sahip olan topluluk demektir. O halde, Türk’ün yalnız bir dili, bir kültürü olabilir. Milliyetin oluşmasında bu dil ve kültürün büyük önemi vardır. Gökalp bu önemi ortaya koyabilmek için medeniyet ve hars ayırımına gider. Medeniyetin in-

sanlığın ortak geliştirdiği yüksek değerler manzumesi olduğunu ve bundan her milletin istifade etmesinin doğal olduğunu belirtir. (Gökalp 1986: 25) Milliyeti oluşturan asıl unsurların hars olarak adlandırılan ve halkın bağrında yüzyıllardır yaşamakta olan özelliklerdir. Bu özellikler halka doğru gidildiğinde yakından görülebilecektir. Bir milletin kimliğini bulmasında hars özelliklerini keşfetmesi ve bunları geliştirmesi son derece önemlidir. Çünkü büyük imparatorluklar içinde milliyet bilinci küllenmiş olan toplulukların şuur kazanması ancak bununla mümkündür.

Ziya Gökalp Türk Yurdu yazarları ve Türk Ocağı münevverleri arasında özel bir yere sahiptir. Milliyetçiliğin Türkiye’de sistematik olarak bir fikir hareketi haline gelmesinde emeği büyüktür. Bugün Türk milliyetçiliği bir fikir hareketi olarak Ziya Gökalp’sız anlaşılabilir. Onun görüş ve tespitleri üzerine yapılan yeni çalışmalar bu alanda zenginlik sağlamıştır. Gökalp’tan sonraki dönemde Türk Yurdu dergisinde milliyetçilik konusunda yazan düşünür ve bilim adamlarının da büyük değeri vardır. Ama bu kısa çalışmada onlara yer verme imkânı olmadığı için okuyucuların bizi hoş göreceğini umuyoruz. Bu çalışma dileriz ki Gökalp’ı ve döneminin yazarlarını tekrar okumaya ve onlar üzerine yeni bilimsel çalışmalar yapmaya vesile olur. Günümüzdeki pek çok çetrefilli konunun anlaşılması bu okumalara bağlıdır. Kendisini milliyetçi gören veya görmeyen her aydın bu süreci çok iyi anlamak zorundadır. Anlamının tek yolu ise doğru okumak ve doğru analizler yapabilmektir.

Sonuç

Osmanlı Devleti son yüzyılında yenileşmek ve ayakta kalabilmek için çok büyük gayret sarf etmiştir. Devletin yönetim kademesi, bürokrasisi, illeri gelen aydınları, dışarıdan devlete sığınan düşünürler başta olmak üzere toplumun ve devletin içine düştüğü buhrandan çıkabilmesi için olağanüstü çaba göstermişlerdir. Türk Yurdu bu çabanın örneklerinden sadece birisidir. Dünya üzerinde Türklerin en güçlü devleti herkesin gözü önünde erimektedir. Egemenliği altındaki toprakları ve toplulukları kaybetmektedir. Girdiği savaşlarda ve antlaşmalarda bu mağlubiyetlerin büyük bedelleri olmaktadır. Bütün dünya Türklerinin ve yakın coğrafyadaki mağdur Müslümanların çekim merkezi olan İstanbul, çare arayan zihinler ve kalplerin toplanma yeri olmuştur. Özellikle Çarlık Rusya’sının vatanlarını işgal etmiş olan Türk kökenli halkların temsilcileri burada çare aramaktadır. Türklerin bu makus talihini yenmek için bir araya gelmelerinden başka çare olmadığını fark eden Türkçü aydınlar, önce Türklere Türk olduklarını anlatmak derdine düşmüşlerdir. O dönem bir milliyet bilinci olmadığı için Türkler

kendi milliyetlerini hiçbir surette ön plana çıkartmamaktadır. Türk Yurdu bir anlamda bu amacı yerine getirecek bir misyon yüklenmiştir. Adeta “Ey Türkler siz Türk’sünüz ve kendi başımızın çaresine ancak siz bakabilirsiniz” feryadı dile getirilmektedir. Bu feryadın muhataplarının Türk olduklarının delilleri tarihten ve kültürden elde edilen bilgilerle gösterilmektedir. Bir taraftan edebi eserlerle bu bilincin harekete geçmesi için duygulara hitap edilmektedir. Türk Yurdu Türkler arasında milliyetçiliğin hareketlenmesi ve yükselmesi için kalemlerle yapılan mücadelenin zemini.

Kaynakça

- NOT: Kaynakçada bazı kitaplara metinde atıf yapılmadığı halde yer verilmiştir. Yazının sınırlı olması sebebiyle kullanılmayan bu kaynak kitaplar konuyla ilgili önemli araştırma metinleridir. Kaynakçada bunların yer almasının araştırmacılar için faydalı olacağı düşünülmüştür. (Y.N)
- Akçura, Yusuf. (1976). *Üç Tarzı Siyaset*, Ankara: TTK Yayınları
- Atasoy, Fahri. (2014). Türk Yurdu ve Türkçülük Düşüncesinin Gelişmesi, *Türk Yurdu*, Cilt 34, Sayı 320, Nisan 2014, Sayfa 16-20
- Atasoy, Fahri. (2019). Osmanlı'nın Dağılmasını Engelleme Çabası Olarak Üç Siyasi Fikir Hareketi, *AÜ OTAM Dergisi*, Sayı 45, Bahar 2019, Sayfa 1-21
- Balkılıç, Özgür (2010) Rüşeym Halinde Türk Milliyetçiliği: Türk Yurdu Dergisi (1911-1918), *Mülkiye Dergisi* 34 (266), Sayfa 125-170
- Göçkün, Önder. (1992). *Ziya Gökalp'ın Hayat Görüşü*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- Gökalp, Ziya. (1986). *Türkçülüğün Esasları*, Haz. M. Kaplan, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Gümüşoğlu, Firdevs. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e Türk Yurdu Dergisinde Eğitim Anlayışı. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 18-36.
- Karaer, İbrahim. (1992) *Türk Ocakları (1912-1931)*, Ankara.
- Kodal, Tahir (2024) Türk Yurdu, *Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim tarihi 05.01.2024, <<https://aturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-yurdu>>
- Özden Mehmet. (1998) Türk Yurdu Üzerine, *Türk Yurdu Cilt: 1*, Sayfa: XIII-XIV, Ankara: Tutibay Yayınları
- Özden, Mehmet. (1994). *Türk Yurdu Dergisi ve İkinci Meşrutiyet Devri Türkçülük Akımı (1911-1918)*, yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sarıay, Yusuf. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Sefercioğlu, Necmettin. (2005). *Tamdığım Ünlü Türkçüler*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Tekin, Arslan. (1998). Sunuş, *Türk Yurdu Cilt: 1*, Sayfa: XIII-XIV, Ankara: Tutibay Yayınları

- Tuncer, Hüseyin. (1990). *Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Ülken, H. Ziya. (1937). Tanzimattan Sonra Türkiye’de Fikir Hareketleri, *Tanzimatın 100. Yıldönümü Kitabı*
- Ülken, H. Ziya. (1976). *Millet ve Tarih Şuuru*, 2. Baskı (ilk baskısı 1948) İstanbul: Dergah Yayınları
- Ülken, H. Ziya. (1979). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları
- Ülken, H. Ziya. (2007) *Ziya Gökalp*, (1. Baskısı 1942) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Üstel, Füsun. (1997) *Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul: İletişim Yayınları